

სოციალურ-ეკონომიკური მეცნიერებები
Social and Economic Sciences

თურქეთის ახალი გეოპოლიტიკური მისია 21-ე საუკუნეში

მაია მანჩხაშვილი, ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი,
დოქტორანტი

XX საუკუნე საინტერესო საუკუნეა კაცობრიობის ისტორიაში. ამ საუკუნემ იმ დროინდელ მსოფლიოში მიმდინარე პოლიტიკური პროცესები თავდაყირა დააყენა: ბევრი პოლიტიკური ერთეული წაიშალა მსოფლიო რუკიდან და ბევრიც ახალი რესპუბლიკა წარმოშვა. სწორედ ამ საუკუნის დამდეგს უკავშირდება თურქეთის რესპუბლიკის დაფუძნება, რასაც მოჰყვა ახალი სახელმწიფოს აღმშენებლობისა და პოლიტიკურ რუკაზე დამკვიდრების ურთულესი, მაგრამ წარმატებული საუკუნე.

XX საუკუნის 50-იან წლებამდე თურქეთის რესპუბლიკისათვის ძალზე საინტერესო პერიოდი იდგა: ეს იყო ბრძოლის, არაერთი საშინაო და საგარეო გამოწვევისა და პრობლემების გადალახვის პერიოდი, რომელიც ქვეყანამ წარმატებით გაიარა. ქემალ ათათურქის გონივრულმა გათვლებმა და შორსმომავალმა გეგმებმა ქვეყნის მშენებლობას მყარი საფუძველი ჩაუყარა და ეს პროცესები შეუქცევადი გახადა. ქვეყანაში ინსტიტუტების განვითარების პროცესი დაიწყო. ინსტიტუტების არსებობა კი მყარი საფუძველია დემოკრატიული, თანამედროვე სახელმწიფოს ჩამოყალიბების გზაზე. ეს არ იყო მარტივი პროცესი, მაგრამ ქვეყნის სათავეებთან მყოფი ადამიანები აცნობიერებდნენ მათ უდიდეს პასუხისმგებლობას და შედეგებიც ნელ-ნელა დაეტყო ქვეყანას.

50-იანი წლებიდან კი ქვეყანა თვისებრივად ახალ ეტაპზე გადადის: განვითარებისა და აღმასვლის ახალმა ტალღამ მრავალპარტიულ სისტემაზე გადაიყვანა ქვეყანა და საბჭოთა კავშირის დაშლის პერიოდისათვის თურქეთი უკვე ძლიერ სახელმწიფოდ გვევლინება, რომელიც დასავლეთთან ერთად ჩაერთო დიდ პოლიტიკურ თამაშებში.

საბჭოთა კავშირის დაშლამდე პერიოდის ანალიზის დროს, თურქეთის ადგილის შეფასებისას, ძნელია ეს სახელმწიფო შეაფასო, როგორც დამოუკიდებელი პოლიტიკური მოთამაშე. ერთი მხრივ, ეს ბუნებრივიცაა: ახლადწარმოქმნილი სახელმწიფოსათვის ძნელია სულ რაღაც რამდენიმე ათეულ წელიწადში გავლენიანი მოთამაშე გახდეს. მაგრამ, არც ისაა ადვილი გასაცნობიერებელი, ქვეყნის სტრატეგიული მდებარეობა გონივრულად გამოიყენო და საკუთარი ქვეყნის ინტერესების შესაბამისად მართო პროცესები. ეს დიდი ფუფუნებაა. ბევრი ქვეყნის პოლიტიკური ხელმძღვანელობა ვერ ახერხებს ამ რელსებზე გადაიყვანოს პროცესები. თურქეთმა ამ გამოწვევას გაართვა თავი. მიუხედავად იმისა, რომ იგი აშშ-ისა და ევროკავშირის ინტერესების შესაბამისად ხდებოდა თურქეთის საგარეო პოლიტიკური კურსის მართვა, მან მოახერხა ქვეყნის შიდა განვითარების, ეკონომიკისა და საკუთარი ადგილის მიემის ლაბირინთებში გზის გაგნება.

გასული საუკუნის 90-იანი წლებიდან ახალი პოლიტიკური ტენდენციების გაჩენას და პოლიტიკურ ძალთა გადანაწილების ახალ ტალღას თურქეთმა ფეხი კარგად აუწყო. მთავარი კი ის იყო, რომ ამ პროცესებს თურქეთი მზად დახვდა. 15 დამოუკიდებელი პოლიტიკური ერთეულის და განსაკუთრებით თურქულენოვანი რესპუბლიკების ხელახლა წარმოქმნამ, თურქეთის საგარეო პოლიტიკის წინაშე ახალი მიმართულებები და გამოწვევები წარმოშვა - თურქეთს უკვე რეგიონული მოთამაშის როლი შეეძლო ეთქვა თავის თავზე. ეს ის მომენტი იყო, როცა უნდა გადაწყვეტი ნაბიჯი გადაედგა თურქეთს. თუ ახლა არ აიღებდა თავის თავზე რეგიონული მოთამაშის როლს, ის სამუდამოდ დარჩებოდა რუსეთის ჩრდილოეთში და მომავლისათვის კი რუსეთი ამითაც არ დაკმაყოფილდებოდა.

ბევრი ექსპერტი სკეპტიკურად უყურებდა თურქეთის შესაძლებლობებს და რესურსებს. ბუნებრივია, უდიდეს ძალისხმევასა და პირველ რიგში, ფინანსებს მოითხოვდა იმ პოლიტიკის გატარება რომელიც თურქეთს დაეხმარებოდა მახლობელ რეგიონებში სასურველი პოლიტიკის გატარებას. მთავარი მხრივ, კი მხოლოდ კარგად დაგეგმილ პოლიტიკასა და ფინანსებს არ შეეძლო გადაეწყვიტა მთელი რეგიონი გამოწვევებისა ისე, როგორც ეს თურქეთს აწუხებდა. რეგიონის ნომერ პირველი მოთამაშე, რუსეთი

რუსეთს არ დაუშვებდა მისი გავლენის რეგიონებში ახალი მოთამაშის შემოსვლას და ახლად ფეხადგებულ

თურქეთს არგად გამოცდილ რუსულ დიპლომატიასთან შეჯახება მოუწევდა. თუ რეალურად შევხედავთ პროცესებს, თურქეთმა მართალია მოახერხა მეზობელ რეგიონებში საზღვრით კავკასიაში, ცენტრალურ აზია და ახლო აღმოსავლეთში გაერდვია ის კედელი, რომელიც მის წინაშე იყო აღმართული, მაგრამ მისი შესაძლებლობები ვერ გასწვდა რუსეთის როლის გადაფარვას. თუმცა უნდა ითქვას, რომ სტრატეგია და დიპლომატიური ბრძოლის მეთოდების სწორი არჩევა ნაკლებ მნიშვნელოვანი როდია. თურქეთმა ამ პროცესებში ეკონომიკური შეღწევის მეთოდი და განათლების მართა ძალიან წარმატებით გამოიყენა. ამით კი შედარებით ნაკლებ დროში ბევრად უფრო მეტი შექმნა რაოდენობა რუსეთთან ეს წლების განმავლობაში მოახერხა ძალით. უნდა ითქვას ერთი რამ, რაც ამჟამად უკვე რუსეთსა და თურქეთის დიპლომატიურ მეთოდებსა და მიდგომებს - თურქეთის დიპლომატიური მეთოდებიდან ურთიერთსარგებლიანობის პრინციპი უმნიშვნელოვანესი მეთოდებთან ურთიერთობებისას. რუსეთისათვის კი სრულიად წარმოუდგენელია ითანამშრომლოს და თანასწორუფლებიან პარტნიორად აღიქვას რომელიმე სახელმწიფო. ეს პრინციპული მიდგომა უკვე განპირობებს ნაკლები „მეგობარი“ სახელმწიფოს არსებობას მის გარშემო. რაც ჯაჭვურ რეაქციაში რუსეთისაგან მეტ ძალისხმევას ითხოვს, გააკონტროლოს პროცესები მის გარშემო, ვიდრე მოქნილი დიპლომატიური მეთოდების გამოყენების შემთხვევაში დასჭირდებოდა.

დაუბრუნდეთ ისევ თურქეთს. შეიძლება ითქვას, მან თავის შესაძლებლობების კლასი გამოავლინა დიპლომატიური ბრძოლის გზაზე რუსეთისა და არა მხოლოდ ამ ქვეყნის ინტერესებთან შეჯახების დროს. გაცვლითი პროგრამებისა და საერთო პროექტების დაგეგმვით, თურქეთმა მეზობელი რეგიონების სამეცნიერო და კულტურული წრეების გულის მოგება ადვილად მოახერხა, როცა მათ უკვე განვითარებული თურქული სახელმწიფოს უკეთ გაცნობისა და განვითარებულ სახელმწიფოში ცხოვრების სიკეთეებით სარგებლობის ნება მისცა, ანუ პოზიტიური ადამიანური განწყობების შექმნამ თურქეთისადმი მიდგომები ძალზედ პოზიტიური გახადა. ეს, ერთი შეხედვით უმნიშვნელო მომენტი კი, სინამდვილეში, დროთა განმავლობაში ისეთი ძლიერი იარაღი ხდება, უკვე ავტომატურად იწყებს მუშაობას იმ ქვეყნის სასარგებლოდ, რომელიც მას იყენებს. არადა, ასეც უნდა იყოს, ვინაიდან, ადამიანური და მის განწყობებზე მუშაობა ხომ საფუძველთა საფუძველია ნებისმიერი ტიპის პროცესების მართვისას. მართალია მხოლოდ ამ მაგალითით ვერ ამოვწურავთ თურქული დიპლომატიის მეთოდებსა და შედეგებზე საუბარს, მაგრამ, იმის თქმა მინდა, რომ თანამედროვე სამყაროში ძველი მეთოდებით ბრძოლა პოლიტიკური თვითმკვლელობის ტოლფასია და თურქეთმა ამ გზაზე სწორი, დახვეწილი მიდგომები აირჩია, რომელიც ადამიანურ ფაქტორს წინა პლანზე აყენებს.

იგის რა თურქეთმა, რას ნიშნავს შიდა ეთნიკურ ნიადაგზე აღმოცენებული წინააღმდეგობები. იგი ყოველთვის მეზობელი სახელმწიფოებისადმი ტერიტორიული მთლიანობის პრინციპზე აგებულ პოლიტიკურ პლატფორმებს უჭერს მხარს. როცა 2008 წელს საქართველო-რუსეთის 5 დღიანი ომის დროს იგრძნობოდა საფრთხე პროცესების კატასტროფულ შედეგებში გადაზრდის ტენდენციისა, თურქეთის მიერ რეგიონული უსაფრთხოების პლატფორმის ინიციატივით გამოსვლამ, კიდევ ერთხელ დაადასტურა, რომ: 1) სურვილი აქვს არა ძალისმიერი გზით, არამედ ურთიერთთანამშრომლობის გზით გადაწყვიტოს ნებისმიერი პრობლემური საკითხი და ყველაზე მთავარი - 2) გამოჩნდა, რომ იგი უკვე შემდგარი რეგიონული ლიდერი სახელმწიფოა და მისი უგულვებელყოფა, მიუხედავად რუსეთის სიძლიერისა, მეზობელ რეგიონებში მიმდინარე პროცესების დარეგულირებისას, შეუძლებელია.

ამ მოსაზრებას კიდევ ერთი პატარა ფაქტიც, და არა მხოლოდ ეს, აძლიერებს. მაგალითად, თუ მეთიუ ბრაიზას კომენტარი, რომელიც მაშინ ამერიკის წარმომადგენელი იყო სამხრეთ კავკასიაში საკითხებში, რომ ამერიკა არ იყო ინფორმირებული თურქეთის ახალი ინიციატივის შესახებ რეგიონული უსაფრთხოების პლატფორმის წამოყენებისას, შეიცავს სიმართლის მარცვალს, მითუმეტეს ნათელია, რომ თურქეთი ახალი მსოფლიო წესრიგის ჩამოყალიბების პროცესში უკვე, როგორც დამოუკიდებელი რეგიონული მოთამაშე, ისე გვევლინება. თურქეთმა თუ ვერ შეძლო და ვერ შეინარჩუნა ეს მდგომარეობა ის დაკარგავს გავლენას ისეთ პროცესებზე, რომელთა პროცესებმაც შეიძლება ძალიან ცუდად იმოქმედოს თავად ამ ქვეყნის მომავალზე და დაასუსტოს ქვეყანა. იმისათვის, რომ პროცესები მის საწინააღმდეგოდ არ წარიმართოს, თურქეთმა უნდა მოახერხოს და არ აცდეს შიდა ეკონომიკური განვითარების გზასა და შიდა სტაბილურობას, რაც საფუძველი იქნება საგარეო ასპარეზზე წარმატებული პოლიტიკის გატარებისა. თუ ამ გზაზე თურქეთს მერყეობა დაეტყო, მას ქვეყნის შიდა პრობლემების გააქტიურების უპაუზებენ სხვა ძლიერი პოლიტიკური ერთეულები.

მსოფლიოში მიმდინარე ტენდენციებს თუ გავითვალისწინებთ, თურქეთის მთავარ საზრუნავად უნდა იქცეს, დარჩეს ძლიერ რეგიონულ მოთამაშედ, რა ფასადაც არ უნდა დაუჯდეს ეს ქვეყანას ვინაიდან, თურქეთს, როგორც განვითარებულ სახელმწიფოს, შეუძლია ინსტიტუტების მშენებლობის გამოცდილების ექსპორტი მოახდინოს მეზობელ სახელმწიფოებში. მათ შორის ახლო აღმოსავლეთში და

თავად ირანშიც. დიდი ხნის განმავლობაში ირანის ფინანსური შესაძლებლობების უდიდესი ნაწილი მის ირგვლივ არსებული ბლოკადის გარღვევის წინააღმდეგ იყო მიმართული. ამან კი ირანის, როგორც ინსტიტუტებზე დაფუძნებული სახელმწიფოს, მშენებლობის პროცესი გარკვეულწილად შეაფერხა. შესაბამისად, მიუხედავად იმისა, რომ თურქეთის ბუნებრივი რესურსების მარაგი ახლოსაც კი ვერ მოვა ირანის ბუნებრივ მარაგებთან და მიუხედავად იმისა, რომ ირანი სანაეთობო პოლიტიკაში საკუთარ წესებს კარნახობს მსოფლიოს, სახელმწიფოებრივი აღმშენებლობის გზაზე კარგი იქნებოდა თუ იგი ბუნებრივად თურქეთის მაგალითს აიღებდა.

იგივე შეგვიძლია ვთქვათ ცენტრალური აზიის სახელმწიფოების მაგალითზეც. მიუხედავად იმისა, რომ ეს სახელმწიფოები ღიადაც აცხადებენ, რომ თურქეთი მათთვის მოდელია, განათლების, საბანკო, ეკონომიკის, ჯანდაცვის, ტურიზმის სფეროებში არსებული ხარვეზების გამოსწორებისათვის თურქეთთან თანამშრომლობა მათთვის დიდი სარგებლის მომტანი იქნება.

თურქეთის საგარეო პოლიტიკური არჩევანის ანალიზისას, ვფიქრობთ, კარგი იქნება, თუ თურქეთი იდეაფიქსად არ აქცევს ევროკავშირის წევრობას. მასთან მჭიდრო თანამშრომლობის ფარგლებში თურქეთმა უნდა მოახერხოს და მიიღოს ის მაქსიმუმი, რაც კი შესაძლებელია მიიღოს: ინსტიტუტების განვითარების, ეკონომიკური პროგრესისა და განათლების სისტემის მეტად მაღალ დონეზე აყვანის თვალთახედვით. ევროკავშირის შესაძლო უარმა წევრობაზე, იმედგაცრუება და მისი პოლიტიკურ ასპარეზზე წინსვლის რწმენა არ უნდა შეარყიოს. ეს შეცდომა იქნება. ნატო-ს სამხედრო-პოლიტიკურ ბლოკში ყოფნა კი ამ ქვეყნის მნიშვნელობას ერთი-ორად ზრდის. თურქეთის პოლიტიკურმა ხელმძღვანელობამ უნდა ისარგებლოს ამ სიკეთით. ვფიქრობთ, აშშ-თან თანამშრომლობა, მიუხედავად იმისა, რომ არის გარკვეული ინტერესთა აცდენები, თურქეთს მეტად გამოადგება მის პოლიტიკურ თამაშებში.

თურქეთის სახელმწიფოებრივი განვითარების კუთხით განვლილი გზის ანალიზის საფუძველზე შეგვიძლია ვთქვათ, რომ ეს სახელმწიფო არა მხოლოდ რეგიონული ლიდერია, მსოფლიო პოლიტიკაში მიმდინარე პროცესები, განსაკუთრებით ახლო აღმოსავლეთში და ასევე, მეზობელ რეგიონებში, შეუძლებელია თურქეთის ფაქტორის გათვალისწინების გარეშე მიმდინარეობდეს. იგი ამჟამად იმ პოზიციაზე იმყოფება, როცა ძალზედ ფრთხილ და მიზანმიმართულ მოქმედებებს მისი პოზიციების გამყარება შეუძლია. ამ პროცესებში ახლა ყველაზე მეტად მნიშვნელოვანი თავად თურქეთის ქმედებებია.

NEW GEOPOLITICAL MISSION OF TURKEY IN THE 21ST CENTURY **Maia Manchkhshvili, Ivane Javakhishvili Tbilisi State University, PhD student** **RESUME**

At analyzing choice of Turkey in foreign policy, we believe it would be better if EU membership will not become an *idée fixe* for the country. Within the tight cooperation with EU, Turkey should manage to get the maximum possible: from the point of view of developing institutions, economic progress and bringing educational system to the highest level. Possible rejection of EU membership should not result in disappointment and should not make the country lose faith in moving forward on the political arena. It will be a mistake. Membership of NATO military-political block increases significance of the country profoundly. Political management of Turkey should benefit from it. We believe that cooperation with the US, despite the fact that some of their interests do not coincide with each other, will still be very beneficial for Turkey.

Basing on Turkey's state development path analysis we can say that not only is this state a leader in the region, but also it is impossible to consider the processes taking place in the world politics, especially in Middle East, leaving out the factor of Turkey. It is now in the position when very careful and purposeful actions can reinforce its positions. The most important actions in these processes now are the actions of Turkey itself.